

Stilaan bijkomstig: Latijn in het 19de-eeuwse Nederland

Recensie

Marita Mathijssen, *Krimp in het Latijn? Of hoe het Latijn verdween uit de geleerde wereld (in Nederland)* (Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Genneep, 2020), 45pp. ISBN 978 90 253 0589 5.

Dit boekje vormt de neerslag van de NKV Homeruslezing die de neerlandica Marita Mathijssen, experte in 19de-eeuwse literatuur, in het voorjaar van 2020 in Leiden heeft uitgesproken.

Vanaf 1800, betoogt Mathijssen, verloor het Latijn stilaan zijn geprivilegieerde rol in de academische wereld en deemsterde het weg in de literatuur, terwijl het Latijnse erfgoed ook in de algemene cultuur aan betekenis inboette. Overal won de moedertaal veld (of werd, voor internationale communicatie, de plaats van het Latijn ingenomen door andere volkstalen); een canon van Nederlandstalige letteren begon de klassieken te verdringen.

De neerlandica toont hoe de bolwerken van het Latijn een voor een door de ‘moderniteit’ werden bedreigd. Daar waar het middelbaar onderwijs de leerlingen bij het begin van de 19de eeuw nog 24 uur per week onderdompelde in het Latijn, waarvan de kennis noodzakelijk was om toegang te krijgen tot de universiteit, introduceerden opeenvolgende hervormingen (1838, 1863, 1873) moderne talen, wetenschappen en economie in het curriculum, aanvankelijk als opties, terwijl de hogere burgerschool

(hbs) vanaf 1863 onderwijs zonder Latijn aanbood. Die vernieuwingen bekoorden ook de elite en verzwakten het prestige van de oude talen. Op universitair niveau hield het Latijn lang stand als doceertaal, ook al werden vanaf 1838 uitzonderingen toegestaan voor bepaalde wetenschappen, voor Nederlandse filologie en archeologie. De algemene verplichting om Latijn te gebruiken sneuvelde in 1876 – verscheidene generaties studenten en professoren hadden intussen bewezen de oude taal onvoldoende te beheersen om er zich vlot in uit te drukken. Dissertaties – waarvan de omvang die van een huidige bachelorpaper benaderde – mochten vanaf het midden van de negentiende eeuw occasioneel in de moedertaal voorgelegd worden; in Leiden werd de plicht om een Latijns eindwerk in te dienen in 1867 geheel afgeschaft; toch werden daarna soms nog Latijnse dissertaties voorgelegd. Ook de inaugurale redes van professoren maakten sinds het begin van de 19de eeuw, bijvoorbeeld in de theologie, de omslag van het Latijn naar het Nederlands. Soms sloot men wel compromissen: zo werden in Leiden inaugurale oraties geruime tijd in het Latijn gedebiteerd, maar werden ze ten behoeve van het publiek in het Nederlands gedrukt. Niettemin vindt men ook hier na 1870 nog eentalig Latijnse uitzonderingen, bijv. onder classici. Ook al correspondeerden deze laatsten nog af en toe *Latine*, de hoogdagen van de internationale geleerde briefwisseling in het Latijn waren reeds bij het begin van de 19de eeuw onherroepelijk voorbij.

In de openbare ruimte hield het Latijn behoorlijk stand. Men was sinds jaar en dag vertrouwd met Latijnse opschriften op gebouwen of onder standbeelden, en die traditie werd in de 19de eeuw niet afgezworen, al kwamen Nederlandse inscripties van langsom meer voor.

Na 1800 smolten, aldus Mathijsen, de laatste kringen van Neolatijnse dichters weg en werden tweetalige poëten die zich nog van het Latijn bedienden grote uitzonderingen; oorspronkelijk dichtwerk in het Latijn verschrompelde tot een occasioneel fenomeen. Toch liet het Koninklijk Instituut voor Wetenschappen (1843-1844) zich ertoe overhalen om vanaf 1843-1844 een internationale wedstrijd voor Latijnse poëzie uit te schrijven, het *Certamen Hoeufftianum*, dat tot... 1978 bleef bestaan. Zelfs in de Nederlandstalige poëzie valt het op hoe Latijnse motto's en citaten in de loop van de 19de eeuw geleidelijk aan verdwenen, stipt de *neerlandica* aan.

De factoren die aan deze evolutie ten grondslag liggen, vat Mathijsen kort samen. Tijdens de 19de eeuw vierde het nationalisme hoogtij; taalnationalistische reflexen gingen ermee gepaard; de waardering voor de 'eigen', volkstalige literatuur nam dan

ook exponentieel toe. De Romantiek zette niet langer in op traditie en imitatie, maar op originaliteit. De geringere vertrouwdheid met het Latijn en de klassieke (en Neolatijnse) literatuur maakte overigens dat lezers én schrijvers de taal van Rome meer en meer links lieten liggen. Ten slotte vonden velen dat de ideeën van vernieuwing en vooruitgang die tijdens de 19de eeuw opgeld deden, zich bezwaarlijk lieten verzoenen met de voorbijgestreefde taal van Rome. Hoe zou deze laatste de moderne wereld kunnen bijbenen? Waarom op school zoveel tijd besteden aan de studie van de oude talen? Smeekten de uitdagingen van de moderne tijd niet om aangepaste leerinhouden?

Vanuit Europees perspectief klinkt Mathijsens verhaal vertrouwd in de oren: het sluit naadloos aan bij wat Françoise Waquet in haar veelgeciteerde boek *Le latin ou l'empire d'un signe, XVI-XXe siècle* (Parijs, 1998) overvloedig heeft betoogd. Maar nu wordt Nederland centraal geplaatst – overigens loopt het verhaal voor België parallel, zij het dat de katholieke cultuur van het Zuiden het overleven van het Latijn ietwat vergemakkelijkte.

Dit is een instructief boekje voor het Latijn in de Nederlandse 19de eeuw. Het vlot geschreven opstel is doorspekt met saillante voorbeelden en soms vermakelijke anekdoten uit de Hollandse letterkunde en cultuurgeschiedenis. Terecht wordt beklemtoond dat de neergang van het Latijn en van de impact van de (Neo)latijnse letterkunde langs lijnen van geleidelijkheid is verlopen: van abrupte cesuren is geen sprake. Een enkele keer lijkt Mathijsen tendentieuze uitlatingen van mensen uit die tijd te vlotjes te geloven. Neem nu de Latijnse poëzie. Naar aanleiding van een dichtbundel uit 1805 stipte een recensent chauvinistisch aan dat dergelijke publicaties internationaal niet meer voorkwamen. Een andere letterminnaar merkte naar aanleiding van een gelijkaardige bundel al even ‘nationalistisch’ op dat prijzenswaardige Latijnse poëzie alleen nog in Nederland verscheen. Zou het? Dan hadden deze recensenten toch de massale en hoogwaardige productie van Italië of zelfs van het stadstaatje Ragusa (Dubrovnik) even uitgegomd, om nog te zwijgen van de academische Neolatijnse versproductie in Engeland. Mathijsens berekening dat in Nederland tussen 1800 en 1820 slechts drie Latijnse dichtbundels het licht zagen, is een schromelijke onderschatting. En hoewel Mathijsen het bij het rechte eind heeft wanneer ze constateert dat in de loop van de eeuw de poëtische cenakels uitdoefden, toch komt het me voor dat dichterswedstrijden en tijdschriften, waarrond latinisten zich verenigden, het vuur van de Latijnse muze vermochten aan te wakkeren en er als het ware brandpunten van vormden. De predikant Van Leeuwen (1821-1892) werd na 1850 meer dan tienmaal gelauwerd in de Latijnse Hoeffft-wedstrijd; de Leidse

classicus Hartman volgde hem op het einde van de eeuw op en ging een vriendschappelijke competitie met zijn Italiaanse vriend, de grote tweetalige dichter Giovanni Pascoli, niet uit de weg.

Dirk Sacré
Dirk.Sacre@kuleuven.be

